Lehrplan
Plan d'instrucziun
Piano di studio 21

Economia, lavur e tegnairchasa

CDEP-T
Conferenza dals directurs chantunals da l'educaziun publica da la Svizra tudestga

Elements dal svilup da la cumpetenzas

Champ da cumpetenza ELT.2 | Chapir ils martgads ed il commerzi - reflectar davart ils daners

Cumpetenza precedenta: NUS.6.4, NUS.6.5 — renviaments

Cumpetenza — **Renviament**

3. Las scolaras ed ils scolars san sviluppar ina moda d'ir enturn cun daners cun responsabladad.

Ir enturn cun daners

ELT.2.3 Las scolaras ed ils scolars ...

Incumbensa dal 3. ciclus

Punct d'orientaziun — **Cumenzament en il decurs dal 3. ciclus**

Stgalim da cumpetenza

a	» san realisar las pretensiuns da manar la vita a moda independenta sco era discutar las sfidas e las libertads d'agir en cas da differentas resursas finanzialas. ≡ custs da viver	
b	» san planisar in preventiv, s'infurmar davart custs fixs e variabels, mussar effects da midadas da las entradas per las libertads d'agir e pussaivladads da spargnar (p.ex. daner da giaglioffa, salari d'emprendist). ≡ planisaziun dal preventiv, custs fixs/variabels	
c	» san descriver furmas dal traffic da pajaments e s'infurmar davart cundiziuns contractualas (p.ex. pajament en daner contant, transferiment da daners, shopping online, carta da credit, credit da consum, leasing). ≡ furmas dal traffic da pajaments	
d	» san declerar motivs da l'indebitament da giuvenils sco era da la spirala da debits e preschentar e discutar pussaivladads d'agir preventivamain. ≡ indebitament: credits, retards dal pajament, surtratga dal conto, obligaziun da pajar taglia	
e	» san discutar pussaivladads d'ir enturn cun responsabladad cun atgnas resursas finanzialas, agens basegns e la diversitad da purschiders commerzials e d'offertas commerzialas.	

Cuntegns obligatorics

Cumpetenza da basa

Ulteriuras infurmaziuns davart ils elements dal svilup da las cumpetenzas èn disponiblas en il chapitel *Survista*.

Impressum

Editura: Departement d'educaziun, cultura e protecziun da l'ambient dal Grischun

Tar quest document: Plan d'instrucziun 21
Ediziun dals 15-03-2016

Maletg da la cuverta: Claudio Minutella

Copyright: Ils dretgs d'auturas e d'auturs ed ulteriurs dretgs da questa pagina d'internet ha la CDEP-T. Cun chargiar giu cuntegns (texts, maletgs, datotecas) da questa pagina d'internet na vegnan transferids nagins dretgs.

Internet: gr-r.lehrplan.ch

Cuntegn

ELT.1	Explorar ils munds da producziun e da lavur	2
ELT.2	Chapir ils martgads ed il commerzi - reflectar davart ils daners	4
ELT.3	Concepir il consum	6
ELT.4	Nutriment e sanadad - chapir ils connexs ed agir a moda reflectada	8
ELT.5	Far il tegnairchasa e concepir la convivenza	11

ELT.1 Explorar ils munds da producziun e da lavur

Cumpetenza precedenta: NUS.6.1, NUS.6.2

			renviaments
	1.	**Las scolaras ed ils scolars san reflectar davart l'impurtanza individuala e sociala da la lavur.**	OP
ELT.1.1		*Impurtanza da la lavur* Las scolaras ed ils scolars ...	
3	a	» san differenziar differentas furmas da lavur (p.ex. activitad da gudogn, lavur en chasa, d'assistenza e da famiglia, lavur voluntara). ≡ lavur pajada e lavur gratuita	
	b	» san rimnar infurmaziuns davart l'attribuziun d'ina valur persunala e sociala a la lavur (p.ex. intervista, litteratura, medias) sco era discutar tratgs cuminaivels e differenzas (p.ex. responsabladad, fidaivladad, conscienziusadad e quità tar il lavurar; significaziun persunala e renconuschientscha sociala da la lavur, impurtanza economica).	MI - Retschertga e sustegn d'emprender
	c	» san identifitgar ed explitgar motivs e consequenzas ch'èn colliads cun la sistida d'ina scolaziun (p.ex. emprendissadi, scola) u cun dischoccupaziun. ≡ dischoccupaziun	
	d	» san s'infurmar davart la cumpatibilitad da furmas da lavur, giuditgar e cumparegliar avantatgs e dischavantatgs da models da temp da lavur (p.ex. activitad da gudogn, lavur en chasa e da famiglia, lavur voluntara, lavur a temp cumplain, a temp parzial, jobsharing, lavur da pichet). ≡ models da temp da lavur, cumpatibilitad da lavur en chasa, lavur da famiglia ed activitad da gudogn	

			renviaments
	2.	**Las scolaras ed ils scolars san cumparegliar pretensiuns e libertads creativas en munds da lavur.**	
ELT.1.2		*Munds da lavur* Las scolaras ed ils scolars ...	
3	a	» san rimnar infurmaziuns davart il mintgadi da lavur da lavurantas e lavurants sco era patrunas e patruns (p.ex. incumbensas, activitads, responsabladad, pussaivladads concepziunalas, ristgas, salari, ambient da lavur, aspectativas da prestaziun, midadas da la plazza da lavur, particularitads) e cumparegliar questas infurmaziuns cun las atgnas imaginaziuns da professiuns. ≡ mintgadi da lavur, cundiziuns da lavur	
	b	» san reflectar davart influenzas famigliaras, specificas per las schlattainas, socialas e culturalas areguard la tscherna da professiun e furmas da lavur (p.ex. imaginaziuns davart professiuns tipicas per las schlattainas, imaginaziuns davart lavur en chasa e da famiglia, prontezza da far lavur voluntara). ≡ contract d'emprendissadi	
	c	» san infurmar a maun d'in contract d'emprendissadi davart ils dretgs e las obligaziuns da lavurantas e lavurants sco era patrunas e patruns e numnar cundiziuns per ina buna collavuraziun. ≡ contract d'emprendissadi	
	d	» san explorar e cumparegliar libertads creativas en differents munds da lavur (p.ex. organisaziun da la lavur, temps da lavur, secturs da responsabladad, pussaivladads da furmaziun supplementara, perspectivas professiunalas).	

		Cumpetenzas precedentas: NUS.6.3	renviaments
	3.	**Las scolaras ed ils scolars san cumparegliar e giuditgar la producziun da rauba e prestaziuns da servetsch.**	FSP - Economia e consum STS.3.2.c STS.3.2
ELT.1.3		*Producziun da rauba e prestaziuns da servetsch* Las scolaras ed ils scolars ...	
3	a	» san preschentar il process da producziun da rauba exemplarica e giuditgar la valurisaziun che vegn generada da la producziun. ≡ process da producziun: explotaziun da materia prima, producziun, distribuziun, utilisaziun/consum, dismessa; valurisaziun	
	b	» san descriver ponderaziuns economicas, ecologicas e socialas en la producziun da rauba resp. en il metter a disposiziun prestaziuns da servetsch or da vista dal producent resp. purschider e declerar conflicts d'interess e da finamira. ≡ persistenza: en la producziun da rauba, tar las prestaziuns da servetsch	
	c	» san cumparegliar differentas modas da producziun entaifer ina gruppa da products (p.ex. vestgadira, victualias d'animals e da plantas, apparats electronics) ≡ modas da producziun: agriculas, artisanalas, industrialas	
	d	» san mussar a maun d'ina interpresa (p.ex. furnaria, scrinaria) co che facturs da producziun pretendan in l'auter. ≡ facturs da producziun: savida, lavur, chapital, funs	

ELT.2 Chapir ils martgads ed il commerzi - reflectar davart ils daners

Cumpetenzas precedentas: NUS.6.4

renviaments

FSP - Economia e consum STS.3.2.c

1. Las scolaras ed ils scolars san mussar ils princips da l'economia da martgà.

Princips da l'economia da martgà

ELT.2.1 Las scolaras ed ils scolars ...

3

a	» san concretisar in ciclus economic simpel a maun d'in exempel (p.ex. kiosc durant la pausa, vendita sin il bain puril, negozi da victualias) e mussar l'entretschament d'acturs sin ils martgads. ≡ ciclus economic simpel
b	» san descriver a maun da la furmaziun dals pretschs il connex dad offerta e dumonda. ≡ offerta e dumonda
c	» san declerar influenzas sin la furmaziun dals pretschs sco era effects da midadas dal pretsch (p.ex. variaziuns en la producziun ed en la vendita, concurrenza). ≡ furmaziun dals pretschs
d	» san declerar las pussaivladads dal stadi d'influenzar ils martgads a maun d'exempels (p.ex. taglias, subvenziuns, taxas ecologicas). ≡ intervenziun en il martgà

Cumpetenza precedenta: NUS.6.4, NUS.7.3

renviaments

2. Las scolaras ed ils scolars san declerar l'impurtanza dal commerzi per la disponibladad da rauba.

Impurtanza dal commerzi

ELT.2.2 Las scolaras ed ils scolars ...

3

a	» san descriver incumbensas dal commerzi e da manaschis da commerzi (p.ex. distribuziun e barat da rauba, garanzia dal provediment e disponibladad, import ed export, transport, magasinaziun). ≡ funcziuns dal commerzi
b	» san descriver a maun da rauba exemplarica il connex tranter producziun e commerzi (p.ex. partiziun da la lavur tar vestgadira, victualias: lieus da producziun, vias da commerzi, resursas persunalas).
c	» san s'infurmar davart ils currents da rauba globals e davart las pretensiuns ch'èn colliads cun quai (p.ex. geners e custs da transport, logistica, disposiziuns d'import e d'export). ≡ currents da rauba globals

Cumpetenza precedenta: NUS.6.4, NUS.6.5

renviaments

3. Las scolaras ed ils scolars san sviluppar ina moda d'ir enturn cun daners cun responsabladad.

Ir enturn cun daners

ELT.2.3 Las scolaras ed ils scolars ...

3

a	» san realisar las pretensiuns da manar la vita a moda independenta sco era discutar las sfidas e las libertads d'agir en cas da differentas resursas finanzialas. custs da viver
b	» san planisar in preventiv, s'infurmar davart custs fixs e variabels, mussar effects da midadas da las entradas per las libertads d'agir e pussaivladads da spargnar (p.ex. daner da giaglioffa, salari d'emprendist). planisaziun dal preventiv, custs fixs/variabels
c	» san descriver furmas dal traffic da pajaments e s'infurmar davart cundiziuns contractualas (p.ex. pajament en daner contant, transferiment da daners, shopping online, carta da credit, credit da consum, leasing). furmas dal traffic da pajaments
d	» san declerar motivs da l'indebitament da giuvenils sco era da la spirala da debits e preschentar e discutar pussaivladads d'agir preventivamain. indebitament: credits, retards dal pajament, surtratga dal conto, obligaziun da pajar taglia
e	» san discutar pussaivladads d'ir enturn cun responsabladad cun atgnas resursas finanzialas, agens basegns e la diversitad da purschiders commerzials e d'offertas commerzialas.

ELT.3 Concepir il consum

Cumpetenza precedenta: NUS.6.4, NUS.6.5

renviaments

FSP - Economia e consum

1. Las scolaras ed ils scolars san identifitgar influenzas sin la concepziun dal mintgadi da consum.

Influenzas sin il consum

ELT.3.1 Las scolaras ed ils scolars ...

3	a	» san cumparegliar stils da viver e descriver tratgs cuminaivels e differenzas (p.ex. proprietad, disas, consum da resursas, ir enturn cun la libertad da tscherner, tenutas da valurs). ≡ bainstanza, stils da viver, ideas da la vita	
	b	» san identifitgar e denominar differentas influenzas sin la concepziun dal mintgadi da consum sco era reflectar davart lur impurtanza per l'agen consumar (p.ex. offerta commerziala, resursas finanzialas, medias, ambient social).	
	c	» san perscrutar strategias da marketing tar tscherts bains da consum e discutar lur influenza sin decisiuns da consum (p.ex. strategias da reclama e da vendita, marcas). ≡ strategias da marketing	

Cumpetenzas precedentas: NUS.6.5

renviaments

FSP - Ambient natiral e resursas
NT.9.3

2. Las scolaras ed ils scolars san analisar las consequenzas dal consum.

Consequenzas dal consum

ELT.3.2 Las scolaras ed ils scolars ...

3	a	» san reflectar sin basa d'infurmaziuns (p.ex. studis actuals, artitgels spezials, rapports da gasettas) davart l'effect da situaziuns da consum quotidianas sin l'ambient (p.ex. bilantscha ecologica). ≡ utilisaziun da resursas: materias primas, energia, aua; dismessa	MI - Retschertga e sustegn d'emprender
	b	» san tractar or da differentas perspectivas las consequenzas economicas, ecologicas u socialas dal consum (p.ex. consument, producent, lavurant, societad). ≡ consequenzas dal consum: economicamain, ecologicamain, socialmain	
	c	» san mussar a maun dal ciclus da la vita da rauba, tge ponderaziuns economicas, ecologicas e socialas che fan part da las decisiuns da consum. ≡ ciclus da vita da products: explotaziun da materia prima, producziun, distribuziun, utilisaziun/consum, dismessa	
	d	» san declerar, co che decisiuns persunalas influenzeschan las consequenzas dal consum.	

		◀ Cumpetenza precedenta: NUS.6.4, NUS.6.5	renviaments
	3.	**Las scolaras ed ils scolars san chattar decisiuns da consum che s'orienteschan vi da criteris e vi da la situaziun.**	FSP - Economia e consum
ELT.3.3		*Decisiuns da consum* Las scolaras ed ils scolars ...	
3	a	» san cumparegliar offertas da consum resguardond infurmaziuns da product ed ulteriurs criteris (p.ex. qualitads dal material, praticabilitad; criteris ecologics tar la producziun, utilisaziun, dismessa). ≡ cumparegliaziun d'offertas orientada a criteris	
	b	» san - partind da la situaziun e dal basegn sco era da las offertas da consum - deducir ina decisiun da consum ch'è orientada a criteris. ≡ analisa da la situaziun, analisa dal basegn	
	c	» san retschertgar infurmaziuns davart differents bains da consum e situaziuns e cumpilar uschia criteris relevants per decisiuns da cumpra.	MI - Retschertga e sustegn d'emprender

ELT.4 Nutriment e sanadad - chapir ils connexs ed agir a moda reflectada

Cumpetenzas precedentas: NUS.1.2

renviaments

1. Las scolaras ed ils scolars san identifitgar ils connexs da differentas influenzas sin la sanadad e concepir l'agen mintgadi uschia ch'el promova la sanadad.

FSP - Sanadad
ERC.5.1

Sanadad sco resursa

ELT.4.1 Las scolaras ed ils scolars ...

3	a	» san declerar il connex da differentas influenzas sin la sanadad (p.ex. nutriment, moviment, detensiun, posiziun dal corp, cundiziuns da lavur, chargias).
	b	» san identifitgar e denominar en il mintgadi cundiziuns, situaziuns e modas d'agir che han in bun resp. in nausch effect per la sanadad (p.ex. giudiment, consum, dependenza dad insatge, moviment). ≡ facturs da sanadad
	c	» identifitgeschan sanadad sco resursa e san denominar tant sfidas sco era strategias per mantegnair tala.
	d	» san declerar l'influenza da facturs politics, economics, socials e culturals sin cundiziuns da viver d'umans che promovan la sanadad (p.ex. ambient d'abitar, cundiziuns a la plazza da lavur, autezza da las entradas).

Cumpetenzas precedentas: NUS.1.3

renviaments

2. Las scolaras ed ils scolars san identifitgar influenzas sin il nutriment ed adattar il mangiar ed il baiver a la situaziun.

Mangiar e baiver

ELT.4.2 Las scolaras ed ils scolars ...

3	a	» san identifitgar aspects socials e culturals tar il mangiar e baiver e reflectar davart lur influenzas sin il svilup d'in cumportament da mangiar (p.ex. usits famigliars, peers, reclama, atgnadads culturalas areguard la tscherna da victualias e preparaziun da pasts). ≡ aspects culturals dal mangiar
	b	» san cumparegliar mangiativas sur ils senns (p.ex. aspect, savur, gust tar suc d'oranschas), descriver caracteristicas sensoricas (p.ex. nianzas da colur, intensitad da la savur, grad da la dultschezza) e formular supposiziuns co ch'i dat differenzas. ≡ sensorica da victualias
	c	» san identifitgar pussaivladads d'agir per in mangiar e baiver che promova la sanadad sco era discutar pretensiuns envers la realisaziun (p.ex. basegn quotidian da liquid, ir enturn cun bavrondas che cuntegnan zutger). ≡ concepziun da pasts, tscherna da la bavronda
	d	» san adattar il mangiar ed il baiver a differentas situaziuns e concepir a moda variada.

Cumpetenzas precedentas: NUS.1.3

renviaments

FSP - Economia e consum NT.7.2

3. Las scolaras ed ils scolars san tscherner mangiativas tenor criteris definids.

Schelta da mangiativa

ELT.4.3 Las scolaras ed ils scolars ...

3	a	» san giuditgar la tscherna da mangiativas or d'ina perspectiva da la sanadad e formular alternativas d'agir. ≡ recumandaziuns da nutriment: gruppas da vivondas, basegn da nutriment, substanzas nutritivas, ballantscha d'energia	
	b	» san prender infurmaziuns or da designaziuns da mangiativas e giuditgar l'offerta areguard differents aspects (p.ex. sanadad, conservabladad, conservaziun, derivanza, producziun, ecologia, certificaziun). ≡ designaziun da mangiativas	
	c	» san sa basar tar la schelta da mangiativas sin recumandaziuns da nutriment, identifitgar e discutar en quest connex conflicts d'interess e differentas tenutas da valurs.	

Cumpetenzas precedentas: NUS.1.3

renviaments

4. Las scolaras ed ils scolars san preparar mangiativas resguardond aspects da la sanadad.

Preparaziun da mangiativas

ELT.4.4 Las scolaras ed ils scolars ...

3	a	» san resguardar en il tractament da mangiativa l'effect da microorganissems (p.ex. conservabladad, igiena, preparaziun). ≡ igiena en il tractament da mangiativas, microorganissems	
	b	» san preparar sezs pasts cun agid d'in recept.	
	c	» san resguardar caracteristicas da victualias tar l'elavuraziun e tar la preparaziun (p.ex. mantegniment dal gust, consistenza, valur nutritiva; midada da la temperatura, aua, grass). ≡ preparaziun buna per las mangiativas	
	d	» san tscherner e preparar pasts resguardond aspects da la sanadad e da l'ecologia (p.ex. valur energetica e nutritiva da mangiativas, preparaziun che mantegna las substanzas nutritivas, mangiativas stagiunalas).	
	e	» san planisar e preparar pasts ch'èn adattads a la situaziun (p.ex. pauc temp per preparar las mangiativas, resguardar incumpatibilitads da mangiativas, duvrar mangiativas avant maun, pussaivladads finanzialas). ≡ planisaziun da pasts	

		◀ Cumpetenzas precedentas: NUS.1.3	renviaments
	5.	**Las scolaras ed ils scolars san chapir sfidas globalas da l'alimentaziun d'umans.**	FSP - Economia e consum STS.3.2.c
ELT.4.5		*Sfidas globalas da l'alimentaziun* Las scolaras ed ils scolars ...	
3	a	» san mussar a maun da mangiativas exemplaricas ils connexs globals da la producziun da vivondas (p.ex. lieus da producziun, process da producziun, ir enturn cun resursas sco aria, terren, aua, cundiziuns da lavur e da salari). ≡ producziun e distribuziun sin l'entir mund da mangiativas	
	b	» san analisar offertas da mangiativas tenor effects locals e globals (p.ex. charn, pesch, verdura, fritga).	
	c	» sa fatschentan cun dumondas da la garanzia da nutriment per il futur d'ina populaziun mundiala creschenta. ≡ garanzia da nutriment sin tut il mund	
	d	» san discutar pussaivladads d'agir sco contribuziun ad ina garanzia da nutriment sin tut il mund.	

ELT.5 Far il tegnairchasa e concepir la convivenza

			renviaments
	1.	**Las scolaras ed ils scolars san planisar situativamain lavurs dal mintgadi privat sco era las realisar a moda intenziunada ed efficazia.**	
ELT.5.1		*Planisaziun e realisaziun da lavurs dal mintgadi* Las scolaras ed ils scolars ...	
3	a	» san denominar la diversitad da las lavurs d'in tegnairchasa, s'infurmar davart pretensiuns envers in'execuziun da las lavurs che tegna quint da la situaziun e da la chaussa ed empruvar tala. ≡ lavurs da tegnairchasa	
	b	» planisar e realisar lavurs dal mintgadi, ir enturn ponderadamain cun resursas, apparats ed iseglia e resguardar en quest connex aspects da la segirezza (p.ex. preparaziun da mangiativas, lavurs da nettegiament, nettegiament da textilias). ≡ planisaziun da las lavurs, execuziun da las lavurs: resursas, segirezza	
	c	» san organisar ed exequir a moda efficazia lavurs dal mintgadi (p.ex. repartiziun e coordinaziun da las lavurs en il team, applicaziun d'apparats tar la preparaziun da mangiativas). ≡ organisaziun da las lavurs: lavurs preparativas, principalas, posteriuras; effizienza dal lavurar	
	d	» san realisar lavurs dal mintgadi exemplaricas d'ina chasada, reflectar davart ils resultats da las lavurs ed optimar talas (p.ex. lavurs da mantegniment, da nettegiament, d'organisaziun; materialias da nettegiament).	
	e	» san - en cas da lavurs dal mintgadi (p.ex. planisar e preparar pasts) - ponderar a moda adattada davart la situaziun tranter differentas alternativas d'agir, empruvar or la decisiun e reflectar davart las experientschas (p.ex. tar pausas da mezdi curtas, en cas da giasts che vegnan tiers spontanamain).	

			renviaments
	2.	**Las scolaras ed ils scolars san retschertgar aspects socials, giuridics ed economics en il mintgadi ed en la convivenza.**	
ELT.5.2		*Aspects socials, giuridics, economics en il mintgadi* Las scolaras ed ils scolars ...	
3			
	a	» san s'infurmar en cas da contracts da locaziun e da cumpra davart cundiziuns contractualas e giuditgar obligaziuns giuridicas sco era finanzialas (p.ex. tschains da locaziun per in'abitaziun, shopping online, credits da consum, leasing, reparaturas, abunaments, viadis). ≡ contract da locaziun e da cumpra	
	b	» san descriver differentas furmas da la convivenza, discutar lur schanzas e sfidas en la concepziun dal mintgadi (p.ex. cuminanza d'abitar, famiglia tradiziunala, persunas ch'educheschan sulettas, famiglias da patchwork). ≡ diversitad da furmas da viver	
	c	» san formular ponderaziuns davart segirezza e prevenziun en l'ir enturn cun ristgas da la vita quotidiana (p.ex. assicuranzas obligatoricas e facultativas, reservas finanzialas). ≡ prevenziun	

			renviaments
	d	» san s'infurmar davart purschidas d'infurmaziun e da cussegliaziun da posts spezialisads ed instituziuns (p.ex. en cas da dumondas e problems persunals, giuridics, finanzials).	
	e	» san examinar e cumparegliar offertas d'assicuranzas areguard la prestaziun d'assicuranza e las cundiziuns contractualas (p.ex. accordar la pretensiun da la situaziun e la dimensiun da l'assicuranza, dretgs ed obligaziuns cun suttascriver il contract; tar assicuranza da mobigliar e privata da responsabladad, assicuranza d'accidents e da malsauns, assicuranza dal vehichel, assicuranza da viadi). ≡ assicuranzas; obligatoricas, facultativas	